

LAUKINIŲ GYVŪNŲ APSAUGOS TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS

Aistė Stasiutė¹, Dalia Perkmienė^{1,2}, Loreta Semaškienė²

¹Kazimiero Simonavičiaus universitetas, ²Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegija

Anotacija

Laukinių gyvūnų apsauga yra viena iš aplinkosaugos tikslų, kuriuo siekiama išsaugoti nykstančias rūšis, biologinę įvairovę. Šiuo tikslu priimami atitinkami teisės aktai, kurie reglamentuoja laukinių gyvūnų apsaugą, taip pat atsakomybę, kuri kyla asmenims, nesilaikantiems laukinių gyvūnų apsaugos reikalavimų. Siekiant įvertinti, ar esamas teisinis laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavimas yra pakankamas, kokios kyla šioje srityje teisinio reguliavimo problemos, atlikta teisės aktų, teismų bylų analizė, kurios metu nustatyta, kad dažniausiai susiduriama su didelės žalos laukiniams gyvūnams apskaičiavimo ir motyvavimo problema. Analizuojant galiojančias žalos apskaičiavimo metodikas bei taisykles, pastebėta, kad jose neatsispindi Europos Parlamento ir tarybos direktyvoje 2004/35/EB „Dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą“ įtvirtintos nuostatos: vertinant laukinei gyvūnijai padarytą žalą, dažnu atveju yra apskaičiuojamas tik bazinis žalos dydis. Ikitaisminiuose tyrimuose didelė žala laukiniams gyvūnams yra apskaičiuojama kaip ir nusikaltimų nuosavybei ar ekonomikai atveju: laikoma, kad padaryta didelė žala, kai kilę nuostoliai yra didesni nei 250 MGL, tačiau toks vertinimas yra neteisingas, nes žala gali ir nesiekti šios nustatytos ribos, bet tai nereiškia, kad kilusi žala laukiniams gyvūnams nėra didelė. Taip pat nustatyta, kad tais atvejais, kai sunku pagrįsti ir įvertinti aplinkybes dėl laukiniams gyvūnams padarytos žalos dydžio, yra nutraukiami ikitaisminiai tyrimai, nes tuo atveju, kai susiduriama su informacijos trūkumu, tampa sudėtinga pagrįsti didelės žalos ir sunkių padarinių buvimo faktą.

Raktažodžiai: aplinka, laukinė gyvūnija, apsauga, pažeidimas

Ivadas

Temos aktualumas. Tobulėjant technikai, didėjant miestams, žmonių skaičiui, didėja ir neracionalus gamtinių išteklių naudojimas. Ši problema iškelgiama tarptautiniu lygmeniu, todėl vis dažniau keliamas klausimas dėl aplinkos apsaugos stiprinimo. Tarptautiniuose konferencijose akcentuojama aplinkos apsaugos svarba, poreikis išsaugoti gamtos išteklius ir ateities kartoms. Tuo tikslu, iškelgiant būtinumą sureguliuoti visuomeninius santykius, susijusius su aplinkos apsauga, gamtinės aplinkos išteklių išsaugojimu ir racionaliu naudojimui, pasirašomos tarptautinės sutartys, taip pat Europos Sąjunga (toliau – ES) priima kitus šiuos klausimus reglamentuojančius teisės aktus.

Viena iš aplinkos išteklių rūšių yra ir laukinė gyvūnija, kuri yra tiek pat sena kaip ir žmonija, ir tarp šių dviejų komponentų egzistuoja neatsiejamas ryšys, todėl kaip ir bet kokie kiti gamtos ištekliai, laukinė gyvūnija turi būti saugoma ir vertinama (Sifuna, 2021). Tuo tikslu valstybės savo nacionaliniuose teisės aktuose akcentuoja tiek pačios aplinkos, tiek ir jos sudėtinių dalių - augmenijos ir laukinės gyvūnijos apsaugos užtikrinimo svarbą. Pavyzdžiui, žvelgiant Lietuvos aspektu, aukščiausią teisinę galią turinčiame teisės akte, t.y. Lietuvos Respublikos (toliau LR) Konstitucijos 54 str. įtvirtinta, kad „valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją“. Konstitucija numato, kad valstybė yra atsakinga ne tik už laukinės gyvūnijos apsaugą, bet tuo pačiu ir už laukinių gyvūnų populiaciją, kurios nereguliuojant, kiltų pavojus išnykti ar būti

pažeistiems kitiems gamtinės aplinkos komponentams. Tačiau svarbu, kad, reguliuojant laukinės gyvūnijos populiaciją, būtų užtikrintas laukinės gyvūnijos racionalus naudojimas ir apsauga. Konstitucinio Teismo praktikoje (2005 m. gegužės 13 d. nutarime byloje Nr. 14/02) pabrėžta, kad valstybė, reguliuodama laukinių gyvūnų populiaciją ir su tuo susijusius santykius, privalo vadovautis humanišku elgesiu, netoleruoti žiauraus elgesio su gyvūnais. Siekdama reguliuoti populiaciją, valstybė, remiantis LR Laukinės gyvūnijos įstatymu, leidžia tiek medžioklę, tiek ir žvejybą, tačiau pabrėžtina, kad svarbu laikytis nustatytų gyvūnijos išteklių naudojimo taisyklių ir nuostatų.

Analizuojant užsienio mokslininkų tyrimus apie laukinės gyvūnijos apsaugos reglamentavimą, galima pastebėti tendenciją, kad pastaruoju metu dažniausiai autoriai savo darbuose tiria neteisėtą prekybą laukiniais gyvūnais, kuri šiuo metu yra tapusi aktuali tema tarptautiniu mastu (Wyatt, 2022). Remiantis statistika, galima pastebėti, kad milijardai laukinių gyvūnų yra kiekvienais metais nužudomi ir nelegaliais būdais sugaunami, turint tikslą parduoti juodojoje rinkoje (Nurse, 2020). Tokiu būdu yra naikinama laukinės gyvūnijos populiacija, o populiacijos nykimas yra glaudžiai susijęs su biologinės įvairovės nykimu. Ši problema yra itin reikšminga - biologinės įvairovės nykimas yra viena didžiausių aplinkosaugos problemų, su kuria šiandien susiduria visas pasaulis (Platvoet, 2023) Pavyzdžiui, paskelbtoje *The Living Planet Report* ataskaitoje pateikiami duomenys, kad stuburinių gyvūnų rūšių populiacija nuo 1970 iki 2016 m. sumažėjo net 68 procentais (Grooten, 2018). Dideli laukinių gyvūnų naikinimo mastai parodo, kad esamas teisinis reguliavimas turi trūkumų, todėl su laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reglamentavimo problemomis susiduriama ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu.

Probleminė situacija. Nagrinėjant šio darbo temą, iškylanti problema yra ta, kad teisinis reguliavimas dėl laukinių gyvūnų apsaugos nėra pakankamai efektyvus, arba žvelgiant tarptautiniu aspektu, susiduriama su problema, kad tam tikrose valstybėse laukinių gyvūnų apsauga nėra reglamentuojama teisės aktais.

Taip pat išvelgiama ir problema dėl teisės aktuose nepateikiamų aiškių kriterijų, kuriais remiantis nustatoma didelė žala aplinkai dėl laukinio gyvūno neteisėto sunaikinimo, nes pastebėta, kad šioje srityje teisės aktai bei nustatytos apskaičiavimo metodikos nėra pakankamai efektyvios ir aiškos.

Temos naujumas. Vertinant laukinės gyvūnijos apsaugos teisinį reglamentavimą analizuojamos temos ribose, pastebėta, kad nėra plačiai analizuotos laukinės gyvūnijos apsaugos teisiniame reguliavime kylančios problemos, nes didesnis dėmesys skiriamas bendrai aplinkos apsaugos srityje kylančioms problemoms nagrinėti, bet atskirai, laukinės gyvūnijos srityje kylančios teisinio reguliavimo problemos nėra plačiai analizuotos. Šioje srityje trūksta platesnio analizavimo, todėl šiuo tikslu siekiama, remiantis esamu teisiniu reglamentavimu bei atliekant teismų praktikos ir teisės aktų analizę, įvertinti laukinės gyvūnijos apsaugos teisinio reglamentavimo problemas.

Tyrimo tikslas – atskleisti laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo probleminius aspektus.

Tyrimo uždaviniai: 1) pateikti laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reglamentavimo svarbą; 2) išanalizuoti laukinės gyvūnijos apsaugą tarptautiniu mastu; 3) įvertinti laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo problemas.

Tyrimo objektas. Laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo problematika.

Tyrimo metodika. Atliekant laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo problematikos analizę, naudojami įvairaus pobūdžio moksliniai tyrimo metodai. Pagrindinis šio darbo metodas, kuris naudojamas šiame darbe – analizės metodas, kurio metu analizuojama teismų praktika, teisės aktai, mokslinė literatūra. Sisteminis metodas bus naudojamas

sisteminant iš naudotos mokslinės literatūros ir kitų teisės mokslo šaltinių surinktą informaciją, o pabaigoje, pateikiant šio darbo išvadas, bus naudojamas apibendrinimo metodas.

Laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reglamentavimo svarba ir esmė

Gamtos ir joje esančių tiek augalijos, tiek ir laukinės gyvūnijos rūšių bei gamtos išteklių spartus nykimas yra aktuali problema ne tik Lietuvos, bet ir tarptautiniu mastu. Dėl brakonieriaavimo, siekiant pasipelnyti, taip pat dėl kitos žmonių veiklos, kuria yra daroma neigiama įtaka laukinei gyvūnijai, pastebimas laukinių gyvūnų populiacijos mažėjimas ir tam tikrų saugomų rūšių nykimas (Stephen, 2022). Taigi, tam tikrų laukinių gyvūnų rūšių išlikimui kyla didelė rizika, o aplinkos, jos elementų atkūrimui reikia daug laiko. Tam tikrais atvejais jos atkurti net neįmanoma. Dėl šios priežasties ypatingas dėmesys skiriamas aplinkosaugai, žinoma, išskirtinai ir laukinių gyvūnų apsaugai.

Laukinę gyvūniją galima išsaugoti, skiriant pakankamai dėmesio jos išsaugojimo klausimui, esamos teisinės bazės bei nustatytų taisyklių analizavimui, laukinės gyvūnijos atkūrimo, gausinimo ir išteklių naudojimo tvarkos griežtam įtvirtinimui, nes stengiantis išsaugoti gyvūnijos išteklius ir siekiant jų atsinaujinimo, svarbu užtikrinti racionalų jų naudojimą bei gyvenamosios aplinkos apsaugą (Marcijonas, 1996). Galima pastebėti, kad konkrečiai laukinės gyvūnijos apsaugos reglamentavimo klausimo svarba iškilo tuomet, kai, laikui bėgant, laukinės gyvūnijos ištekliai pradėti itin sparčiai naudoti, todėl kilo pareiga nustatyti laukinės gyvūnijos naudojimo tvarką, turint tikslą, kad laukinės gyvūnijos ištekliai būtų racionaliai naudojami, užtikrinant tinkamą laukinių gyvūnų populiacijos reguliavimą, rūšių išsaugojimą.

Vienas iš būdų, kuriuo siekiama skatinti laikytis tiek bendrai aplinkos, tiek ir laukinės gyvūnijos apsaugos reikalavimų, yra teisinės atsakomybės taikymas už šioje srityje įvykdytus teisės pažeidimus (Walsh, 2023). Tikimasi, kad nustatyta teisinė atsakomybė atgrasys asmenis nuo laukinių gyvūnų apsaugai keliamų reikalavimų pažeidinėjimo (pavyzdžiui, nelegalios medžioklės, laukinių gyvūnų buveinių naikinimo ir t.t.). Todėl svarbu, kad laukinės gyvūnijos srityje teisės aktai aiškiai ir nedviprasmiškai reglamentuotų laukinės gyvūnijos apsaugos ir išsaugojimo bei gyvūnų populiacijos reguliavimo klausimus.

Konkrečiai Lietuvoje, atliekant laukinės gyvūnijos apsaugos kontrolę, yra vadovaujamasi laukinės gyvūnijos išteklių naudojimą reglamentuojančiais teisės aktais: LR medžioklės įstatymu, LR žvejų mėgėjų įstatymu, taip pat LR aplinkos ministro 2000-06-27 įsakymu Nr. 258 „Dėl medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo“, LR aplinkos ministro 2013-01-04 įsakymu NR, D1-14 „Dėl mėgėjų žvejybos vidaus vandenyse taisyklių patvirtinimo“ bei kitais poįstatyminiais teisės aktais. Taip pat laukinių gyvūnų apsaugą reglamentuoja ES bei kiti tarptautiniai teisės aktai. Šiais teisės aktais yra vadovaujamasi ir nustatant asmenims teisinę atsakomybę už laukiniams gyvūnams padarytą žalą. Atlikti tam tikri neteisėti veiksmai prieš laukinius gyvūnus sukelia neigiamas pasekmes ir tokiu atveju būtina užtikrinti, kad padaryta žala laukinei gyvūnijai būtų atlyginta. Žala atlyginama LR administracinių nusižengimų kodekso, LR baudžiamojo kodekso arba LR civilinio kodekso nustatyta tvarka.

Laukinių gyvūnų apsauga tarptautiniu aspektu

Žvelgiant istoriniu aspektu į laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavimą, galima pastebėti, kad ilgą laiką laukinių gyvūnų apsaugos klausimui nebuvo skiriama pakankamai dėmesio. Nors 1822 m. Jungtinėje Karalystėje ir buvo priimtas pirmas pasaulyje laukinių

gyvūnų apsaugą reglamentuojantis teisės aktas, tačiau jis nebuvo pakankamai platus ir efektyviai taikomas praktikoje, bet galima drąsiai teigti, kad šio teisės akto priėmimas padėjo pamatą tolimesniam laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reglamentavimo formavimuisi (Thomas, 2022).

Laukinių gyvūnų apsauga tapo viena aktualiausių temų tarptautiniu mastu, padidėjus laukinių gyvūnų, kaip vienos iš svarbiausių gamtinės aplinkos elementų, nykimui dėl didėjančių žmonijos poreikių (kertamų miškų, naikinamų laukinių gyvūnų buveinių, medžioklės ir kt.).

Analizuojant duomenis, susijusius su laukinės gyvūnijos apsaugos teisiniame reguliavime kylančiomis problemomis, galima pastebėti, kad viena didžiausių tarptautiniu mastu vyraujančių pažeidimų laukinių gyvūnų srityje yra neteisėta prekyba laukiniais gyvūnais. Pastebėta, kad ilgą laiką kova su nelegalia laukinių gyvūnų prekyba daugelyje valstybių nebuvo laikoma prioritetu: nusikaltimai aplinkos, gyvūnijos srityje nebuvo laikomi sunkiais nusikaltimais, į tai nebuvo kreipiamas ypatingas dėmesys bei skiriama pirmenybė (Nurse, 2013).

Analizuojant nelegalią prekybą, pastebimas visuomenės nelegalios prekybos laukiniais gyvūnais pasmerkimo trūkumas bei teisės aktų netobulumas (Wyatt, 2022). Pastebėta, kad ilgą laiką nebuvo atliekami didesnio masto tyrimai dėl esamo teisinio laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavimo veikimo ir kokybės. Tik pradėjus reikštis nelegalios prekybos rezultatams, t.y. konkrečiai tuomet, kai pradėtas pastebėti tam tikrų laukinių gyvūnų rūšių nykimas, atkreiptas dėmesys į esamą ne tik valstybių viduje, bet ir tarptautiniu aspektu esantį teisinį laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavimą, nes dėl nelegalios prekybos laukiniais gyvūnais ekosistemos daroma žala, kurios gali nepavykti atkurti, nes kai kurios laukinių gyvūnų rūšys dėl nelegalios prekybos mastų yra išnykusios arba artėja prie išnykimo (Roe, 2019). Siekdamas apsaugoti saugomas laukinių gyvūnų rūšis, 183 valstybės (tarp jų ir Lietuva) yra pasirašiusios „Nykančios laukinės faunos ir floros rūšių prekybos konvenciją“, kuri dar vadinama CITIES. Ši konvencija skirtingų rūšių laukiniams gyvūnams bei augalams suteikia skirtingą apsaugos laipsnį bei įtrauktas sąrašas dėl visiško prekybos draudimo nurodytomis laukinių gyvūnų ir augalų rūšimis. Taip pat ES aktyviai imasi priemonių užtikrinti laukinių gyvūnų apsaugą. Tuo tikslu ES uždrausta prekyba gaminiais iš ruonių, taip pat daug dėmesio skiriama buveinių apsaugai bei ypatingai orientuojamasi į laukinių gyvūnų gerovės užtikrinimą (Thomas, 2022). Būtent laukinių gyvūnų gerovės užtikrinimo tikslu kai kurios valstybės draudžia tam tikros rūšies medžioklės, gaudymo spąsais bei žvejybos būdus, kurie gali sukelti kančią laukiniams gyvūnams.

Taigi, šiomis dienomis, daugelyje valstybių prioritetas keliamas aplinkosaugai, išskirtinai ir laukinių gyvūnų apsaugai, taip pat atkreipiamas vis didesnis dėmesys į kylančius neigiamus padarinius, dėl kurių nyksta gyvūnų rūšys bei daroma žala bioįvairovei, todėl vis aktyviau siekiama kovoti su laukinei gyvūnijai daromais pažeidimais. Tačiau dalyje valstybių vis dar skiriama per mažai dėmesio šiam nusikaltimų tipui, taip pat priimami teisės aktai, nustatantys atsakomybę už laukinių gyvūnų apsaugos pažeidimus ir ypatingai už nelegalią prekybą laukiniais gyvūnais yra nepakankamai išplėtoti ir turi daugybę spragų, pavyzdžiui, nusikalstamų veikų neaiškūs apibrėžimai, taip pat teisės normų dviprasmybės bei sunkumai jas taikant praktikoje. Tai dažnu atveju sukelia sunkumų veiksmingam tyrimui ir atsakingų asmenų patraukimui atsakomybėn (Stephen, 2022).

Laukinių gyvūnų srityje įvykdytiems nusikaltimams ištirti trukdo ir nekokybiškas tarptautinis bendradarbiavimas - kai kurios institucijos nenoriai dalinasi reikiama informacija, turimais ištekliais, savo patirtimi, o tai stabdo procesus ir dažnu atveju sunku arba visai tampa neįmanoma išaiškinti nusikaltimą.

Plačiau analizuojant užsienio valstybių autorių šaltinius laukinės gyvūnijos apsaugos srityje, pastebėta, kad pavyzdžiui, laikotarpiu nuo 2006 iki 2011 m. šios tematikos straipsniuose tik nedidelė dalis (vos 29 proc.) buvo susiję su laukinių gyvūnų gerovės ir apsaugos užtikrinimo problemų analizavimu (Baker, 2013). Tik suvokus, kad laukinių gyvūnų apsauga yra viena iš aplinkos apsaugos svarbos aspektų, pradėtas skirti šiai temai didesnis tarptautinis dėmesys. Kaip teigia Fraser (2010), laukinių gyvūnų rūšių egzistavimas yra susijęs su aplinka, jos išsaugojimu, bioįvairovės užtikrinimu, nes gamtoje viskas turi ryšį, todėl svarbus šios įvairovės išsaugojimas.

Daugiausia laukinių gyvūnų apsaugos teisinį reguliavimą analizavusių užsienio autorių dažnu atveju lygina vakarų ir konkrečiai Azijos valstybių teisės aktus, susijusius su laukinių gyvūnų apsaugos užtikrinimu. Pastebėta, kad šioje srityje reglamentavimas yra vertinamas neigiamai, bei pastebimas ryškus atsilikimas nuo vakarų valstybių (Gici, 2023). Pavyzdžiui, Kinija iki 2009 metų neturėjo jokio laukinių gyvūnų apsaugą reglamentuojančio teisės akto (Schaffner, 2011). Analizuojant kitų Azijos valstybių teisės aktus pastebėta, kad tik Taivanas yra viena iš nedaugelio Azijos valstybių, kuri 1998 m. priėmė gyvūnų gerovę ir apsaugą reglamentuojantį teisės aktą, tačiau dauguma autorių jį vertina neigiamai, nes šis teisės aktas buvo priimtas per itin trumpą laiką dėl daromo tarptautinio spaudimo, todėl šio teisės akto veikimas nėra efektyvus (Agoramoorthy, 2009). Todėl akcentuojama, kad vakarų valstybės turėtų skatinti kitas pasaulio valstybes aktyviai įsitraukti į gyvūnijos apsaugos užtikrinimo stiprinimą.

Taip pat daug dėmesio tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu, ypač COVID-19 protrūkio metu, buvo skiriama Kinijos laukinės gamtos ir būtent laukinės gyvūnijos teisinės sistemos vertinimui. Nors 2020 m. buvo priimtas naujasis Laukinės gamtos apsaugos įstatymas, tačiau kai kurios buvusios problemos, susijusios su netinkamu laukinių gyvūnų naudojimu ir prekyba vis dėl to nebuvo sprendžiamos naujai priimtu teisės aktu (Gao, 2020). Pastebėtina, kad didesnis dėmesys Kinijoje skiriamas ne laukinės gyvūnijos apsaugai, bet laukinių gyvūnų realizavimui, daugiau orientuojantis į ekonominę vertę, bet ne ekologines vertybes (Fang, 2021).

Atlikus 2016 metais pirmąjį pasauliniu mastu nusikaltimų laukinei gamtai ir gyvūnijai tyrimą, gauti rezultatai tuo metu parodė, kad įvairių valstybių nacionalinėje teisėje vyrauja daugybė laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo problemų: nuo teisės aktų neaiškumų, vyraujančių spragų, iki sąvokų neapibrėžtumo ir dviprasmybių, ir kt. 2020 metais atlikus antrąjį tyrimą nustatyta, kad per ketverius metus įvyko reikšmingų pokyčių tiek aplinkosaugos politikoje, tiek kovoje su nelegalia prekyba. Visuomenė atkreipė dėmesį, kad nusikaltimai laukinei gyvūnijai bei augalijai sukelia ypač sunkius padarinius klimato kaitai, biologinei įvairovei, visuomenės saugumui ir sveikatai. Siekdamos išsaugoti laukinę gyvūniją ir augaliją, valstybės pasirašo tarptautines sutartis, siekiant kovoti su daromais nusikaltimais laukinei gyvūnijai ir augalijai, griežtina nacionalinėje teisėje atsakomybės taikymą (World Wildlife Crime Report: Trafficking in protected species – 2020).

ES taip pat skiriamas ypatingas dėmesys laukinių gyvūnų ir visos bioįvairovės apsaugai. Dabartine ES biologinės įvairovės strategija iki 2030 m. siekiama atkurti bioįvairovę žmonijos ir klimato kaitos ir visos planetos labui. Tuo tikslu kuriamas didesnis ES saugomų teritorijų tinklas tiek sausumoje, tiek ir jūroje. Dėmesys skiriamas ir atsakomybės griežtinimui – „Nusikaltimų aplinkai direktyvoje“ pabrėžiamas tikslas užtikrinti aplinkos apsaugą (įskaitant ir laukinių gyvūnų apsaugą) per baudžiamąją teisę. Taip pat „ES 2021-2025 m. kovos su organizuotu nusikalstamumu strategijoje“ prioritetas skiriamas aplinkos nusikaltimams ir ypač prekybai laukiniais gyvūnais.

Laukinių gyvūnų apsaugos teisinio reguliavimo problematika

Analizuojant teisės aktus bei mokslinę literatūrą pastebima, kad laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavime yra įsisenėjusių problemų: įstatymų gausa ir dažnas jų keitimas taip pat teisės normų neaiškumas bei dviprasmiškumas, dubliavimasis bei nesuderinimas su ES teise sukelia sunkumų, siekiant tinkamai užtikrinti laukinės gyvūnijos apsaugą. Būtent teisės aktų neaiškumas, nesuderinamumas su tarptautinėmis sutartimis ir, kaip minėta, su ES teise, sukelia spragas nacionaliniu aspektu tiek pačioje aplinkos apsaugos teisinėje bazėje, tiek ir konkrečiai kalbant apie laukinių gyvūnų apsaugą. Spragos suteikia galimybę asmenims jomis pasinaudoti. Galima teigti, kad vyraujančios spragos laukinių gyvūnų apsaugos srityje, ypatingai teisės aktų netobulumas, gali suteikti galimybę apeiti įstatymus, nustatytas taisykles ir nevykdyti nustatytų pareigų.

Remiantis teisėkūros principais, privalu užtikrinti, kad teisinis reguliavimas bet kurioje srityje būtų suprantamas ir aiškus, teisės aktų formulotės tikslios, užtikrinančios teisinės sistemos vidinę darną ir nuoseklumą. Tuo remiantis, pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas turi garantuoti, kad tiek gamtinės aplinkos, tiek ir atskirų jos komponentų, būtent ir konkrečiai laukinių gyvūnų apsaugos srityje teisės aktų bazė būtų tiksli, aiški bei nedviprasmiška. Tai patvirtina ir LR Konstitucinis teismas, kuris 2010 m. vasario 10 d. nutarime nurodė, kad: „teisinis reguliavimas visais atvejais turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, todėl sąvokos įstatyme turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę“. Būtent teisės aktuose kylančios dviprasmybės, dažna teisės aktų kaita, daro įtaką laukinės gyvūnijos apsaugos teisinio reguliavimo problemų kilimui, nes galima pastebėti, kad vyraujančios teisinio reglamentavimo problemos daro įtaką ir teisingam, kryptingam teisinės atsakomybės už laukinių gyvūnų apsaugos pažeidimus taikymui (Rainienė, 2015).

Žvelgiant Lietuvos aspektu, atliekant bylų analizę pastebima, kad dažniausiai susiduriama su problema dėl didelės žalos aplinkai ir konkrečiai laukiniams gyvūnams apskaičiavimo ir motyvavimo. Nors Europos Parlamento ir tarybos direktyvoje 2004/35/EB „Dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą“ nurodyta, kuo vadovaujantis apskaičiuojama ir įvertinama laukinei gyvūnijai padaryta žala, bet analizuojant LR įtvirtintas ir galiojančias metodikas, galima pastebėti, kad jose neatsispindi Europos Parlamento ir Tarybos direktyvose įtvirtinta tvarka: dažnu atveju, analizuojant teismų praktiką, galima pastebėti, kad vertinant laukinei gyvūnijai padarytą žalą, yra apskaičiuojamas tik bazinis žalos dydis, tačiau svarbu suvokti tai, kad tam tikru atveju, kai sunaikinamas laukinis gyvūnas, iš paskos gali sekti ir kiti neigiami padariniai - gali kilti pavojus sunaikinto gyvūno rūšiai, padaroma žala ir pačiai bioįvairovei, ir tokiais atvejais žala gali pasimatyti ne iš karto, bei gali kilti tokia situacija, kad realios kilusios žalos masto galiojančiomis žalos apskaičiavimo metodikomis gali būti ir neįmanoma apskaičiuoti, o kitos tvarkos, kuri būtų alternatyvi apskaičiuojant žalą, nėra (LAT byla Nr. 2K-282-458/2019).

Žalos dydis kiekvienu atveju vertinamas pagal konkrečias bylos aplinkybes, tačiau išskyla sunkumų, kai byloje trūksta pateiktų aplinkybių, kai susiduriama su įrodymų stoka ir visa tai sukelia problemą, vertinant ar padaryta didelė žala. Analizuojant bylas pastebėta, kad dažnu atveju, kai sunku pagrįsti ir įvertinti bylos aplinkybes, žalos dydį, yra nutraukiami ikiteisminiai tyrimai, nes esant informacijos trūkumui, yra sudėtinga pagrįsti didelės žalos ir sunkių padarinių buvimo faktą. Ikiteisminiuose tyrimuose didelė žala aplinkai (tiek ir didelė žala konkrečiai laukiniams gyvūnams) yra apskaičiuojama kaip ir nusikaltimų nuosavybei ar ekonomikai atveju, kad padaryta žala yra didelė, kai kilę nuostoliai yra didesni nei 250 MGL, tačiau dėl tokio vertinimo LAT praktikoje yra pasisakyta, kad: „Toks

vertinimas nėra visiškai tikslus ir proporcingas, kadangi sunaikinus tam tikrą individą, nuostoliai gali nesiekti 250 MGL, tačiau tai savaime nereiškia, kad aplinkai nepadaryta didelė žala. Remiantis teismų praktika, didelės žalos gyvūnijai požymis negali būti suvedamas vien tik į sužvejoto laimikio dydžio apskaičiavimą – žuvų kiekį, vertę pinigine išraišką ir pan. Privalu atsižvelgti ir į kitas konkrečias bylos aplinkybes, reikšmingas vertinant gyvūnijai padarytą žalą“ (LAT byla Nr. 2K-376/2006).

Kita dažnai pasitaikanti problema laukinių gyvūnų apsaugos srityje, tai teisės aktų spragos, kuriomis linkę piktnaudžiauti asmenys medžioklės metu. Pastebėta, kad dažnu atveju, medžiotojai nuslepia faktą apie tai, kad buvo sumedžiota vaikinga patelė ir taip siekia išvengti nustatyto dvigubo tarifo už vaikingos arba jauniklius vedžiojančios patelės sunaikinimą (LR Aplinkos ministro 2010-08-17 įsakymas Nr. D1-695 „Dėl laukinių gyvūnų rūšims ir jų buveinėms padarytos žalos apskaičiavimo metodikos patvirtinimo). Pavyzdžiui, analizuotoje Vilniaus regiono apylinkės teismo 2018 m. balandžio mėn. 9 d. civilinėje byloje (Nr. 297-405/2018) dėl sumedžiotos vaikingos patelės susidurta su problema dėl įrodymų trūkumų, siekiant pagrįsti, kad buvo sumedžiota vaikinga patelė, nes medžiotojai siekdami išvengti griežtesnės atsakomybės, dažnu atveju, spėja nusišlepti reikšmingus faktus ir taip išsisuka nuo dvigubo tarifo taikymo.

Atliekant ES valstybių narių laukinių gyvūnų apsaugos reglamentavimo analizę, pastebėta, kad pasitaiko atvejų, kai valstybės neperkelia arba netinkamai perkelia ES direktyvas į nacionalinę teisę, arba netinkamai taiko direktyvų nuostatas. Tam tikrais atvejais ir pačios valstybės, susidūrusios su direktyvų taikymo neaiškumais, kreipiasi į ES Teisingumo Teismą, prašydamos priimti prejudicinį sprendimą. Pavyzdžiui, Teisingumo Teismo analizuotoje byloje (Nr. C-88/19), Rumunija pateikė prejudicinį klausimą dėl Direktyvos Nr. 92/43 „Dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos“ (toliau – Buveinių direktyva) 12 str. 1 d. ir 16 str. 1 d. nuostatų išaiškinimo. Šioje byloje nustatyta, kad „2016 m. gyvūnų apsaugos asociacijos darbuotojai kartu su veterinarijos gydytoja be išankstinio leidimo sugavo ir transportavo vilką, kuris lankėsi Rumunijos kaimo gyventojo sodyboje, o šis kaimas yra tarp dviejų didelių saugomų teritorijų, kaip jos suprantamos pagal Buveinių direktyvą. Vis dėlto sugauto vilko transportavimas į rezervatą nevyko sklandžiai ir vilkas pabėgo į šalia esantį mišką. Buvo pateiktas baudžiamasis skundas dėl pažeidimų, susijusių su vilko sugavimu ir transportavimu netinkamomis sąlygomis. Byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja, ar Buveinių direktyvos apsauginės nuostatos taikomos laukinių vilkų gaudymui aglomeracijos pakraštyje ar administracinio vieneto teritorijoje“. Rumunija, pateikdama prašymą priimti prejudicinį sprendimą, siekia išsiaiškinti, ar Buveinių direktyvos 12 str. 1 d. a punktas ir 16 str. turi būti aiškinami taip, kad saugomos gyvūnų rūšies individo, konkrečiai analizuojamu atveju – vilko, sugavimui ir transportavimui žmonių gyvenamosios teritorijos prieigose gali būti taikomas numatytas draudimas, nesant kompetentingos nacionalinės institucijos leidimo nukrypti nuo 12-14 straipsnių nuostatų. Teismas pasisakė, kad, „nors pagal Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalį valstybėms narėms leidžiama nukrypti nuo šios direktyvos 12–14 straipsnių ir 15 straipsnio a ir b punktų, šiuo pagrindu nustatyta išimtis, jeigu ji leidžia šioms valstybėms narėms išvengti išpareigojimų, susijusių su gamtinių rūšių griežtos apsaugos sistema, taikoma su sąlyga, kad nėra priimtinos alternatyvos ir ši išimtis netrukdo palaikyti palankios atitinkamų rūšių populiacijų apsaugos būklės jų natūralaus paplitimo areale“. Šios sąlygos taikomos visais minėtos direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais (2019 m. spalio 10 d. Sprendimo *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, 28 ir 29 punktai).

Teismas, pateikdamas prejudicinį sprendimą, 56 punkte nurodė, kad „saugomos gyvūnų rūšies, kurios atžvilgiu taikomi Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje numatyti draudimai, individo sugavimas ir transportavimas gali būti pateisinamas, tik jeigu kompetentinga nacionalinė institucija, remdamasi šios direktyvos 16 straipsnio 1 dalies b ir c punktais, dėl šių veiksmų priėmė nukrypti leidžiančią nuostatą, pagrįstą, be kita ko, visuomenės saugumo motyvu. Šiuo tikslu atitinkama valstybė narė turi priimti nuostatas, leidžiančias esant būtinybei veiksmingai ir laiku nustatyti tokias nukrypti leidžiančias nuostatas“.

Analizuojant užsienio valstybių teismų praktiką, pastebėta, kad didžioji dalis bylų laukinių gyvūnų apsaugos srityje yra susijusios su laukinių gyvūnų nelegalia prekyba. Didžiausias procentas pažeidimų nustatytas pardavinėjant laukinių gyvūnų kailius, kaulus ir kitas kūno dalis. Pavyzdžiui, remiantis Tarptautinio gyvūnų gerovės fondo (IFAW) tyrimu nustatyta, kad tyrime dalyvavusiose šalyse (Austrija, Kanada, Kinija, Prancūzija, Vokietija, Rusija, JAV ir JK) vykusiuose nelegaliuose aukcionuose, taip pat internete įkeltuose skelbimuose net 73 proc. produktų buvo iš dramblio kaulo (Sollund, 2019). Dėl tokios nelegalios prekybos ES priimtas reglamentas Nr. 338/97 dėl ES vidaus prekybos dramblio kaulu ir dramblio kaulo reeksporto tvarkos, kurioje nustatyta, kad „ES prekyba dramblio kaulu yra griežtai reglamentuota ES prekybos laukiniais augalais ir gyvūnais reglamentais ir apskritai neleidžiama prekiauti dramblio kaulu ES viduje, jį importuoti ar eksportuoti komerciniais tikslais“. Tačiau analizuojant atliktus tyrimus ES, pastebėta, kad šioje srityje dėl prekybos tiek draudžiamais dramblio kaulais, tiek ir kitomis nykstančių laukinių gyvūnų dalimis, vis dar yra aktuali problema. Pavyzdžiui, atlikus ES muitinės konfiskuotų prekių analizę nustatyta, kad 60 proc. parduodamo dramblio kaulo paprastai yra priskiriami prie asmeninių daiktų, 9 proc. - paslepiami kroviniuose arba transporte ir tai parodo, kad muitinės susiduria su iššūkiais, susijusiais su krovinių vežimo kontrole (Interpol/IFAW 2013: 20).

Išvados

1. Vienas iš būdų, kuriuo siekiama skatinti laikytis tiek bendrai aplinkos, tiek ir laukinės gyvūnijos apsaugos reikalavimų, yra teisinės atsakomybės taikymas už šioje srityje įvykdytus teisės pažeidimus. Tikimasi, kad nustatyta teisinė atsakomybė atgrasys asmenis nuo laukinių gyvūnų apsaugos pažeidimų (pavyzdžiui, nelegalios medžioklės, laukinių gyvūnų buveinių naikinimo ir t.t.). Todėl svarbu, kad laukinių gyvūnų srityje teisės aktai aiškiai ir nedviprasmiškai reglamentuotų laukinės gyvūnijos apsaugos ir išsaugojimo bei gyvūnų populiacijos reguliavimo klausimus.
2. Užsienio autorių atlikti tyrimai, taip pat teismų praktika parodė, kad daugiausia teisės pažeidimų nustatoma nelegalios prekybos saugomų laukinių gyvūnų rūšių kailiais, kaulais ir kitomis kūno dalimis srityje.
3. Atlikus teismų bylų analizę nustatyta, kad dažniausiai susiduriama su problema dėl didelės žalos laukiniams gyvūnams apskaičiavimo ir motyvavimo. Nors Europos Parlamento ir tarybos direktyvoje 2004/35/EB „Dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą“ nurodyta, kuo vadovaujantis turi būti apskaičiuojama ir įvertinama laukinei gyvūnijai padaryta žala, tačiau analizuojant įtvirtintas ir galiojančias metodikas, galima daryti išvadą, kad jose neatsispindi Europos Parlamento ir Tarybos direktyvose įtvirtinta tvarka - dažnu atveju, analizuojant teismų praktiką, pastebima, kad vertinant laukinei gyvūnijai padarytą žalą, yra apskaičiuojamas tik bazinis žalos dydis. Nustatyta, kad tais atvejais, kai sunku pagrįsti ir įvertinti bylos aplinkybes bei žalos

dydį, yra nutraukiami ikiteisminiai tyrimai, nes tuo atveju, kai susiduriama su informacijos trūkumu, tampa sudėtinga pagrįsti didelės žalos ir sunkių padarinių buvimo faktą. Ikiteisminiuose tyrimuose didelė žala laukiniams gyvūnams yra apskaičiuojama kaip ir nusikaltimų nuosavybei ar ekonomikai atveju - laikoma, kad padaryta didelė žala, kai kilę nuostoliai yra didesni nei 250 MGL. Tačiau toks vertinimas yra neteisingas, nes žala gali ir nesiekti 250MGL, tačiau tai nereiškia, kad kilusi žala laukiniams gyvūnams nėra didelė. Taip pat kyla problema dėl teisės aktų spragų, kuriomis linkę piktnaudžiauti asmenys medžioklės metu. Pastebėta, kad labai dažnai medžiotojai nuslepia faktą apie tai, kad buvo sumedžiota vaikinga patelė ir taip siekia išvengti nustatyto dvigubo tarifo už vaikingos arba jaunikius vedžiojančios patelės sunaikinimą.

Literatūra

Teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. TAR. 1992, Nr. 220-0. Suvestinė redakcija nuo 2019-09-01. [Žiūrėta: 2023-09-29].
2. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas. TAR. 2002, Nr. 65-2634. Suvestinė redakcija nuo 2021-07-01. [Žiūrėta: 2023-09-20].
3. Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodeksas. TAR. 2015, Nr. 11216. Suvestinė redakcija nuo 2023-09-01. [Žiūrėta: 2023-09-20].
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. TAR. 2000, Nr. 89-2741. Suvestinė redakcija nuo 2023-07-06. [Žiūrėta: 2023-09-18].
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. TAR. 2000, NR. 74-2262. Suvestinė redakcija nuo 2023-05-01. [Žiūrėta: 2023-09-18].
6. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas. TAR. 1992, Nr. 20-0. Suvestinė redakcija nuo 2023-07-01 iki 2021-04-30. [Žiūrėta: 2023-09-20].
7. Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2004/35/EB 2004 m. balandžio 21 d. „Dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą“. [Žiūrėta: 2023-09-20].
8. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 865/2006, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą įgyvendinimo taisykles. [Žiūrėta: 2023-10-02].
9. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2010-08-17 įsakymas Nr. D1-695 „Dėl laukinių gyvūnų rūšims ir jų buveinėms padarytos žalos apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“. [Žiūrėta: 2023-10-02].

Specialioji literatūra

10. Agoramoorthy, G. (2009). Enforcement challenges of Taiwan's wildlife conservation and animal protection laws. *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 12(3), 190-209.
11. Marcijonas, A., & Sudavičius, B. (1996). *Ekologinė teisė: vadovėlis*. Eugrimas.
12. Baker, S. E., Cain, R., Van Kesteren, F., Zommers, Z. A., D'cruze, N., & Macdonald, D. W. (2013). Rough trade: animal welfare in the global wildlife trade. *BioScience*, 63(12), 928-938.

13. Fang, G., Liu, H., & Wang, Q. (2022). Wildlife Conservation Legislation at a Fork in the Road. *BioScience*, 72(3), 223-225.
14. Fraser, D. (2010). Toward a synthesis of conservation and animal welfare science. *Animal Welfare*, 19(2), 121-124.
15. Gici, R., & Setiyono, N. (2023). *East African Scholars Journal of Education, Humanities and Literature.*
16. Grooten, M., & Almond, R. E. (2018). *Living planet report-2018: aiming higher.* WWF international.
17. Gao, L., & Su, D. (2020, November). Proposed amendments to the wildlife protection law of the people's republic of China. In *Derecho Animal. Forum of Animal Law Studies* (Vol. 11, No. 4, pp. 214-226).
18. Nurse, A. (2023). Preventing marine wildlife crime: An evaluation of legal protection and enforcement perspectives. *Frontiers in Conservation Science*, 3, 1102823.
19. Nurse, A., & Wyatt, T. (2020). *Wildlife criminology.* Bristol University Press.
20. Nurse, A. (2013). Species justice: The future protection of wildlife and the reform of wildlife laws. *The Green Criminology Monthly*, 6, 1-11.
21. Rainienė, V. (2015). Formalistinio požiūrio nepakankamumo aiškinant ir taikant teisę priežastys. *Public Security and Public Order*, (13).
22. Platvoet, V. (2023). Wild Things: Animal Rights in EU Conservation Law. *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 26(2), 79-103.
23. Pires, S. F., & Olah, G. (2022). Wildlife crime: issues and promising solutions. *Animals*, 12(14), 1736.
24. Roe, D., & Booker, F. (2019). Engaging local communities in tackling illegal wildlife trade: A synthesis of approaches and lessons for best practice. *Conservation Science and Practice*, 1(5), e26.
25. Schaffner, J. E., & Schaffner, J. E. (2011). *Animals and the Law: The Basics. An Introduction to Animals and the Law*, 1-21.
26. Sifuna, N. (2021). The use of law in wildlife management. *Beijing L. Rev.*, 12, 924.
27. Sollund, R. A. (2019). *The crimes of wildlife trafficking: Issues of justice, legality and morality.* Routledge.
28. Thomas, D. (2022). Improving the Law for Animals: a Campaigning Lawyer's Perspective. *Liverpool Law Review*, 43(1), 107-121.
29. Walsh, D. M. (2023). *Wildlife Law is a Local Issue, Too.* Harvard Environmental Law Review.
30. Wyatt, T., Maher, J., Allen, D., Clarke, N., & Rook, D. (2022). The welfare of wildlife: an interdisciplinary analysis of harm in the legal and illegal wildlife trades and possible ways forward. *Crime, Law and Social Change*, 77(1), 69-89.

Internetinė prieiga

31. „The welfare of wildlife: an interdisciplinary analysis of harm in the legal and illegal wildlife trades and possible ways forward“. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-021-09984-9#Fn1> [Žiūrėta 2023-10-02].

32. Interpol about wildlife crimes. Prieiga per internetą: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime> [Žiūrėta 2023-10-10].
33. World Wildlife Crime Report: Trafficking in protected species. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/wildlife/2020/World_Wildlife_Report_2020_9July.pdf [Žiūrėta 2023-10-25].

Teismų bylos

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005-09-29 nutartis [Žiūrėta: 2023-10-02].
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-282-458/2019. Prieiga per internetą: <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f65fc4c0-8146-4c42-ba94-fcc2d47095b3>, [Žiūrėta: 2023-10-05].
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006. Prieiga per internetą: <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=99acffeb-2b37-45b0-9328-76ed5a38e1a2>, [Žiūrėta: 2023-10-05].
37. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. birželio 11 d. prejudicinis sprendimas byloje C-88/19. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=227306&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=LT&cid=3345057>, [Žiūrėta: 2023-10-20].

Aistė Stasiutė, Dalia Perkumienė, Loreta Semaškienė

Legal regulation issues of wildlife protection

Summary

Protection of wild animals is one of the environmental goals aimed at preserving endangered species and biodiversity. For this purpose, appropriate legal acts are adopted that regulate the protection of wild animals, as well as the liability that arises for persons who do not comply with the requirements for the protection of wild animals. In order to assess whether the existing legal regulation of the protection of wild animals is sufficient in this area, the legal regulation problem carried out during the judicial analysis of legal acts was found to be calculated with the problem of heavy burden of damage to wild animals and motivation. Analyzing calculation methodologies and rules of the existing damage, it was noticed that they do not reflect the provisions established by the European Parliament and Council Directive 2004/35/EC "On responsibility for environmental protection" when assessing the damage caused to wildlife. In most cases only the base amount of damage is calculated. In pre-trial investigations, substantial damage to wildlife is calculated in the same way as in property or economic crimes: substantial damage is considered to have occurred when the resulting loss is greater than 250 MGL, but this is incorrect, as the damage may not reach this limit, and then it is considered that the resulting damage to wild animals is not great. It is established that in cases where it is difficult to justify and assess the circumstances and the extent of the damage, investigations must be stopped,

because if necessary, the lack of information would make it difficult to substantiate the fact of the presence of significant damage and serious consequences.

Keywords: environment, wildlife, conservation, infringement